

„...a mai Magyarország legmagyarabb és leeurópaibb íróművésze...”

KÓS KÁROLY-LEVELEK ILLYÉS GYULÁRÓL

Tavaly ünnepelte haza és nagyvilág a nyolcvanéves Illyés Gyulát. Kós Károly, az európai rangú építőművész, a kiváló író, a romániai magyar szellemi és közélet főembere ebben az évben lenne százszentendős.

1965 nyarán — az egyetemi vakációt Erdélyben töltve — látogattam meg első ízben kolozsvári otthonában Kós Károlyt, Tamási Áron atyai biztatására és szíves üzenetével. A *Varju nemzetség* és a *Kalotaszeg* című könyveibe történt bejegyzése szerint éppen Országépítője napján, augusztus 20-án. Azután élete végéig minden esztendőben — olykor több alkalommal is — felkerestem; kezdetben Széchenyi téri lakásán, később, felesége, Ida néni halála után, Rákóczi úti otthonában, Zsófia lánya és festőművész veje vendégszerető házában.

Talán 1967-ben történt. Kora nyári délelőtt érkeztem hozzá; éppen elmenőben volt. — Gyere velem — mondta —, üzentek, hogy elszaporodtak a krumplibogarak a kertben. — Autóbuszsal mentünk Donát-negyed széli kertjébe. A krumplibogarak fölé hajolva, saját maga fabrikálta porózódobozból szórta szét a növényvédőszert. Ott a kertben szedtem elő az ajándékba hozott pár könyvet, köztük — jól emlékszem — Illyés Gyula néhány évvel korábban megjelent versfordítás-válogatását, a *Nyitott ajtót*. Kós Károly, aki hosszú élete során olyan sokat tett Erdély népeinek közeledéséért — lefordítván például a szász Meschendörfer *Corona* című regényét —, különös megbecsüléssel vette kézbe a kötetet; benne a *Korbeával*, a *Báránkával*, a román népköltészetnek e két, hozzá közel álló balladaremekével, Illyés Gyula mélyen átértzett, magas művészi színvonalú tolmácsolásában. Útban hazafelé a műfordítás jelentőségéről beszélgettünk; akkor mondta Kós Károly, hogy a nagy román kortárs költő, Argehezi *Testamentoma* — ez az oly szíve szerinti költemény — Illyés Gyula nyelvén megszólalva méltán válhatott a magyar nép közkincsévé.

Benkő Samu írja Kós Károlyról: „Szigorú ember volt, az alkotást szentnek tekintette, ezért élete utolsó szakaszában — ahogy ő nevezte, az aggastyánkorban — az önkifejezésnek már csupáncsak két formájával élt: levelezett és diskurált.”

A nála csaknem húsz évvel fiatalabb Illyés Gyuláról szóban és írásban mindig a legnagyobb megbecsüléssel és elismeréssel nyilatkozott. „Te tudod, hogy én milyen őszintén tiszteltem és becsülöm Illyés Gyulát, nemcsak mint az Ady—Babits—Móricz-ék utáni magyar írógeneráció méltán világirodalmi rangú és tekintélyű íróművészt, hanem mint a népe sorsát tudatosan vállaló és egy életre elkötelezett hűséges szolgálóját is” — írja 1976. V. 16-i levelében. Az ítéleteiben is oly szigorú Kós Károly egyedül a *Bánk bán* átigazítását nem helyezte. „Ami természetesen az én Illyés Gyula iránti régi tisztelőtemen, becsülésem és szeretetemen egy jottányit sem változtatott” — hangsúlyozta 1977. I. 13-án kelt soraiban.

Élete végső évtizedéből számos levelet őrzök Kós Károlytól; a legutolsó a halála előtti hetekben, 1977 júliusában íródott. Mintegy tíz-tizenötben vall hosszabban-rövidebben Illyés Gyuláról. Álljon itt ezekből néhány részlet, illetőleg teljes levél.

Kedves Gábor öcsémuram!

Pontosan nevénapjára hozta el a posta illetve a kedves székely leányka az igazán melegen dedikált Féja Géza-könyvet, valamint a Te ajándékkal Németh László életregényét. Hogy ilyen későn köszönöm meg azt a nagy-nagy örömet, melyet nekem szerzettél, annak oka, hogy nem akartam és nem tudtam addig írni, amíg mindkét könyvet el nem olvastam. És

Kedves jó Gábor öcsém!

Tegnap Tordai Kádor barátom kelvőta merem az
Illegi Gyula kőteleket és az orvosmiskolc, Emíliónál Főia Géza
dedikáló Tamen - könyvet és a stooni Fabri könyvet (mely-
ben vanont a vörteit belső oldala a Te idiódat is megtűd fel).
Kádor barátom azt mondta, hogy mindert egy fiatal barát
ja latta el neki az elp. Kőtelek, hogy haza el idelem. El is
korta, de hogy ki kőtelek, nem tudta megmondani.

Kat én Nared leírásom magy háleban a luttéményt, nagy
ilyen csodra ma csak Te vagy képes. ~~Élve~~

Illegit magy septam volt az Illegi Gyula csmét, ket-
méselék magy soroztam Nari az ő dedikált könyvajándé-
kát. Illegi portofordaltól olyan magy hálóan nép levelet kap-
tam Töle, amelyet - bizony mondom - nem érdekel el a
depott szemantós, ill. rubrikos rendjel kiküldetését és az építé-
vel sem. I hogy ezt én Nared magyrom, nem dicsérnem vele,
de nemisura magy öröm volt és a levél és ezt magy lelkelt
nem ortozom veled.

Tornatelleu kálai a kóroim áldatos faindításodt
és jó egérreget kívánva kedves feleségeddel együttelen
működésiam nevezetel és mielőlt válaszolnám - ölelést

Kolozsvár, 1975. XI. 7.

brs bily

most, hogy az megtörtént, most sajnálom, sőt szégyenlem, hogy sem Te, sem Féja figyelmes jószágát nem tudom a magam részéről mással viszonyozni, mint így, a posta által közvetített szóbeli hálás köszönetemmel, ami annál őszintébb, mert megismerhettem a mi magyar nemzetünk — az én véleményem szerint — mai két legértékesebb íróművésze egyikének: Németh Lászlónak élettörténetét és életmunkáját, ami számomra nemcsak nagy élményt és tanulságot jelentett, de kiegészítette — egyrészt javára, másrészt hátrányára — azt a képet, melyet róla, az íróról, a közéleti és magánemberről, az idők folyamán — különböző írásai, a róla való írások és hallomások alapján — magamban kialakítottam.

A magyar globus másik mai igazi nagy írója: Illyés Gyula közelebb áll a szívemhez, mint Németh László, nem mint íróművész, hanem mint közéleti magyar tényező. S miután úgy tudom, hogy előkészületben van a Szépirodalmi Kiadónál egy az ő alkotásaival és életútjával foglalkozó kiadvány is, arra kérek, hogy ha megjelenik abból szerezzél az én számomra is egy példányt. Szeretném őt is jobban meglátni, mint ahogy máig ki tudtam magamban formálni. (Ládd, milyen cigány vagyok: nyújtod az ujjadat és elkapom a karodat.)

Ezek után még csak annyit, hogy számon tartom tervezett tavaszi kolozsvári látogatásodat és annak idejében való pontos bejelentését. Addig is őszinte szíves barátsággal köszönt az öreg

Kós Károly

Kolozsvár, 1971. II. 6.

Kedves Gábor öcsém!

Mindenekelőtt hálásan köszönöm a küldött Illyés Gyula „Tiszták” könyvét, mely az én szerény (és sokak véleménye szerint már anakronisztikus) véleményem szerint az ő eddig való drámái között a legértékesebb, legértékesebb. Nagyon megérdemelte, hogy a Szépirodalmi Kiadó olyan artistikusan állította ki. Egy kicsit fájjalom ugyan, hogy drámája tárgyát idegen — francia — földről hozta és nem tudta megtalálni a mi magyar múltunk sokszorosan tragikusabb eseményei között.

De így is természetesen nagy-nagy örömet szerzett nekem ez a könyv, melynél szebb, értékesebb karácsonyi ajándékot kívánni sem tudtam volna magamnak.

[...]

Még egyszer hálásan köszönve a szép könyvet, kívánok jó egészséget és minden jót is. Szeretettel köszönt öreg barátod

Kós Károly

Kolozsvár, 1971. XII. 5.

Kedves Gábor öcsém!

Kaptam szegedi lapodat és megkaptam a „Tisztáj” 11. számát, Kósa László meghatóan szép írásával (Kalotaszeg ösvényein), melyben jórészt az én kalotaszegi—erdélyi közéleti—írói—építési életmunkám vázolása kapcsán, azt nagyon is magasra értékeli. Most már meg kell kérdeznem a Tisztáj szerkesztőségét, hogy ki is az a Kósa László, aki jobban ismeri azokat a törekvéseket, melyeket Kalotaszeg indított és táplált magyar szépséget kereső emberlelkében, mint a mi mai erdélyi magyar írástudó s művészkedő fiataljaink. De azért is kíváncsi vagyok, mert a Kósák erdélyi-székely familia.

Természetesen végigolvastam s élveztem a folyóiratszám minden írását; elsősorban a 70 éves Illyés Gyulával foglalkozókat, melyek összességükben méltóan ünneplik a mai Magyarországot legmagyarabb és leeurópaibb íróművészt és közéleti élharcosát. S jólesett, hogy ebbe az ünnepségbe a mi írónk is bekapcsolódhattak (Veress Dániel, Kántor Lajos); és hogy a lap

ezen kívül is olyan komoly érdeklődéssel figyeli a mi irodalmi életünket (négy hosszabb-rövidebb, elfogulatlan ismertetést is hoz ez a lapszám). Szóval: igen nagy örömet szerzett nekem a Tiszatáj szerkesztősége, de ezt igazában és elsősorban Neked köszönöm meg most.

A Digoxin fiólkát hálás köszönettel megkaptam, tehát ha decemberben jössz (amivel nekem őszinte örömet szerzel) ne hozzáál több orvosságot, mert most már úgyszólván több évre is el vagyok látva, de ha megjelent volna az „Arcok és vallomások” sorozatban a már 2 éve beígért Illyés Gyula kötet, azt, ha megtennéd, szerezd meg és hozd el nekem.

Tehát a decemberi viszontlátásig is hálás szeretettel és barátsággal ölel az öreg

Kós Károly

Kolozsvár, 1972. XI. 20.

Kedves jó Gábor öcsém!

Mindenekelőtt hálásan köszönöm a Bulgáriából, Szegedről, Visegrádról és legutóbb a Balatonról küldött üdvözlő lapjaitokat Neked és Máriának is, mert ezek minden alkalommal kedves ajándékai az én öreg szívemnek.

Most pedig arról értesítelek, hogy VIII. 27-én meglátogattott kolozsvári íróbarátom: Fodor Sándor és elhozta nekem Illyés Gyula „Újabb drámák” és Sánta Ferenc „Isten a szekéren” c. nagyon meleg hangúan dedikált könyveit, amelyeket Neki (Fodornak) azzal a kérsükkel hoztak bpesti diákok, hogy azokat hozzám eljuttassa.

Mindkét dedikált könyv nagy öröm és megtisztelő ajándék számomra.

Sánta Ferencet ugyan nem ismerem személyesen, de a „20 óra” olvasása óta nagyra becsülöm.

Illyés Gyulát nemcsak mint a mai legnagyobb generális magyar íróművészt, de mint az egykori hazából kiszakadt magyarságot számontartó és sorsát szívén viselő bátor védelmezőjét is mindenekfelett tisztelem, becsülöm és szeretem. És bár életemben 3 ízben is összesodort vele a Sors (emlékezetem szerint a 40-es évek elején Bpsten egy kávéházban, 47-ben ugyan-csak Bpsten az Írószövetségben és végül talán az 50-es évek elején Kolozsvárt, az itteni Írószövetségben), de minden alkalommal az volt az érzésem, hogy Illyés Gyula valamilyen, — előttem ismeretlen — okból nem kívánja a velem való kapcsolatot. Ami — bevallom — rosszul esett, de tudomásul vettem és a magam részéről nem változtattam meg vele kapcsolatos legjobb véleményemet.

Ezek után meglepett ez a „változás” és hiába keresem sehogysem tudom megtalálni, hogy mi lehetett az oka ennek a számomra nagyon megtisztelő ajándéknak, melyet természetesen már meg is kell köszönni.

Viszont nem tudom sem Illyés Gyula, sem a Sánta Ferenc címét.

Kérésem tehát az, hogy lehetőleg postafordultával írd meg nekem ezt a két pontos címet (postai irányítószámmal együtt).

Előre is hálásan köszönöm szíves fáradozásodat s a régi szeretettel ölel mindkettőtököt öreg barátotok

Kós Károly

Kolozsvár, 1975. VIII. 30.

Kedves jó Gábor öcsém!

Megkaptam és köszönöm üdvözlő lapjaitokon kívül különösen hosszú leveledet (Illyés Gyula és Sánta Ferenc lakáscímeivel) s rögtön utána érkezett rövid leveledhez mellékelte, a Népszabadságból kivágott Illyés Gyula írással. S most sorjában mindkettőre válaszolok.

Az Illyés Gyula „Irányítűvel” c. tanulmány-gyűjteményét természetesen nem ismerem, hi-

szen az Ő írásaihoz-könyveihez csak véletlenül, néhány jó barátom jóvoltából jutottam hozzá, meri legnagyobb részük nem került be Románia könyvkereskedéseibe, s ami be is került (régbben és kevés példányban) ahhoz én már nemigen tudtam hozzájutni. S így a fiatal Illyésnek annak idején az én „Kalotaszeg”-emről írt ismereteléséhez sem, melyről csak mostani leveledből értesültem (és bevallom, jól esett az én emberi hivallásomnak és művészi szemléletemnek szülőföldjéről igaz szeretettel írt könyvecskéimnek megérintő, megbecsülő értékelése).

[...]

Illyés Gyulának a „Népszabadságban” megjelent írását — mint minden hozzám eljutott írását — megérdemelt érdeklődéssel olvastam el. A Kosztolányiról írottat kétszer is, mert őt én kezdő író korában igen jól — megismertem: fiatal építész koromban évekig szinte naponta együtt töltöttük estéinket az egykori „Baross-kávéház”-nak Márkus László körül (írókból, képző- és iparművészekből, színészek, rendezők, kritikusokból stb.) összeverődött ún. „Balszélfogó” asztalánál. (Akkoriban és ott ismerkedtem meg és barátkoztam össze egy életre a néha közénk került Móricz Zsigával is.)

És bár sem akkor, sem később soha nem voltak konfliktusaim vele (Kosztolányival), még vitáim sem és megbecsültem benne „a magyar nyelv felkészült mesterét”, sőt vannak versei, melyeket megkedveltem, megszerettem, de írói életmunkájának egészével mégsem tudtam megbarátkozni, az embert pedig eleitől kezdve ösztönösen nem vállalta a szívem.

Hogy a szívem egykori ösztönös megérintése Kosztolányiról, az emberről és ma is élő véleményem az íróról jórészt egyezik egykori írotársainak (Németh László), és a mai Illyés Gyulának a véleményével is, azt igazolja az a Kosztolányi évfordulója közeledésének alkalmával („A botcsinálta győztes” furcsa címén) megjelent, s az írot és embert jellemző írása, melyben minden igyekezete dacára sem tudta elkerülni a „De mortuis nil nisi bene” szabályának áthágását a kötelező igazság rovására.

*

Hosszúra nyúlt (és látásom meggyengülése, valamint fáradtságom okából) már nehezen olvasható leveletem most már — szinte természetesen — kéréseimmel fejezem be. Tehát: nagyon hálás volnék, ha valahogy tudnál szerezni számomra 1, de ha lehet 2 drb. „Digoxin” (tablettákat) és 1—2 „Bupatol” (tablettákat tartalmazó) fiolát (bpesti gyártmányok lévén itt nem kaphatók). És ezeket el is juttatnád hozzám Kolozsvárra.

S ugyanazt kérem Illyés Gyula „Iránytűvel” könyvére vonatkozólag is.

Legvégül pedig: 3 hónapon belül mindnyájan okvetlen várjuk a bibliai „jó hírt”.

Addig is mindkettőtöket mind az egész közvetlen családom (dédunoka, szülők, nagyszülők, dédapa) szigorú megbízásából szívbeli igaz barátsággal és szeretettel ölel az öreg

Kós Károly

Kolozsvár, 1975. X. 6.

Kedves jó Gábor öcsém!

Tegnap Tordai Zádor barátom elhozta nekem az Illyés Gyula köteteket és az orvoságot, Enikőnek Féja Géza dedikált Tamási-könyvét és a stószai Fábry könyvét (melyben viszont a boríték belső oldalán a Te írásodat ismertük fel). Zádor barátom azt mondta, hogy mindezt egy fiatal barátja hozta el neki azzal a kéréssel, hogy hozza el nekem. El is hozta, de hogy ki küldte, nem tudta megmondani.

Hát én Neked köszönöm meg hálásan a küldeményt, mert ilyen csodára ma csak Te vagy képes.

*

Mihelyt megkaptam volt az Illyés Gyula címét, természetesen megköszöntem Neki az ő dedikált könyvajándékát. Mire postafordultával olyan meghatóan szép levelet kaptam Tőle, amelyet — bizony mondom — nem cserélnék el a kapott gyémántos, ill. rubintos rendjel kiüntetéseim egyikével sem. S hogy ezt én Neked megírom, nem dicsekszem vele, de számomra nagy öröm volt ez a levél és ezt meg kellett most osztanom Veled.

Ismételen hálásan köszönöm áldozatos fáradozásodat és jó egészséget kívánva kedves feleségeddel együttesen mindnyájan szeretettel és szívbéli várákozással — ölelünk

Kós Károly

Kolozsvár, 1975. XI. 7.

...Kezdem a még szeptemberben kapott és András kátok két meghatóan kedves fényképét tartalmazó leveletekkel. S ahogy elnézegettem akkor — s azóta többször — a két képet, mindig elgondoltam, milyen mindenekfelett nagy ajándéka is a jó Istennek a gyermek. Magamról tudom és tiszta szívvel kívánom, hogy egy hosszú életen keresztül legyen benne mindig olyan örömtők, mint amit születésével szerzett Nektek. S ezzel kapcsolatban jutott eszembe, hogy abban a most múlt esztendőben három — hitem szerint — egymást kölcsönösen szerető-be-csülő és ugyanakkor három generációt is képviselő magyar kultúremléknek volt része ebben a legnagyobb ajándékban: a kezdő férfikorosztályt képviselő Tasnádi Gábornak András fiacskájával, a még tevékeny öregkort képviselő Illyés Gyulának Bálint unokájával, s az aggastyánkorosztályt képviselő jó magamnak, a pontosan születésnapomon született Balázs nevű déd-unokámmal (az ötödikkal)...

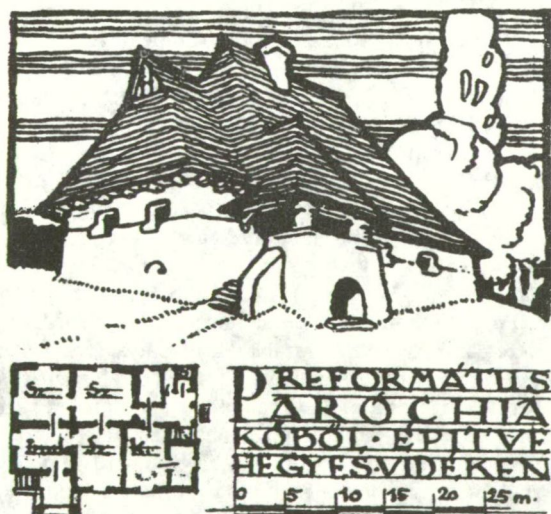
[Kolozsvár, 1977. I. 13.]

Kós Károlyra emlékezünk most decemberben századik születésnapján.

Ez év tavaszán meghalt Illyés Gyula.

A közzétett vallomások tisztelegjenek egyidejűleg Kós Károly és Illyés Gyula szellemének.

TASNÁDI GÁBOR



KÓS KÁROLY RAJZA